

JAHON DINLARIDA ILOHIY MAFKURA TUSHUNCHASI

Xo'jamqulov Dilshod Rustam o'g'li

Muhhammad al-Xorazmiy nomidagi

Toshkent axborot texnologiyalari

universiteti Samarqand filiali

Annotatsiya. Ushbu maqolada jahon dinlarida — islom, xristianlik, buddizm va boshqa yirik dinlarda ilohiy mafkura tushunchasi, uning shakllanishi va inson hayotiga ta'siri yoritiladi. Ilohiy mafkura inson tafakkuri va axloqiy qadriyatlarini shakllantirishda qanday rol o'ynashi, diniy mafkuralarning umumiy jihatlari va farqlari haqida tahliliy fikrlar beriladi. Maqola zamonaviy jamiyatda ilohiy mafkura asosida shakllanayotgan ijtimoiy qadriyatlarning o'rni haqida ham mulohaza yuritadi..

Kalit so'zlar: ilohiy mafkura, din, e'tiqod, islom, xristianlik, buddizm, qadriyatlar, ma'naviyat.

Kirish. Dunyo dinlari insoniyat tarixida muhim o'rin egallagan, jamiyat rivojlanishiga, madaniyat va axloqiy qadriyatlar shakllanishiga beqiyos hissa qo'shgan. Dinlar faqatgina diniy ibodatlar tizimi emas, balki chuqur mafkuraviy asosga ega bo'lgan e'tiqod tizimlaridir. Ushbu e'tiqod tizimi orqali ilohiy mafkura shakllanadi. Ilohiy mafkura — bu inson tafakkurida Alloh (yoki ilohiy kuch) borligini tan olish, unga itoat qilish, axloqiy tamoyillarga asoslangan hayot tarzini yuritish kabi g'oyalarni o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada jahon dinlarida ushbu tushuncha qanday shakllangani va mazmunan qanday ifoda topgani tahlil qilinadi. **Ilohiy mafkuraning mazmuni :** Ilohiy mafkura – bu ilohiy haqiqat, yaratuvchi kuch, hayotning ma'nosi va insonning ma'naviy vazifasi haqidagi diniy qarashlar yig'indisidir. Bu mafkura orqali dinlar insonni ruhiy poklikka, odillikka, sabr-toqatga, halollikka chorlaydi. **Islomda ilohiy mafkura :** Islom dini ilohiy mafkura asosida Qur'on va Hadislar orqali shakllanadi. Bu mafkuraning markazida "Tawhid" — ya'ni, yagona Allohga e'tiqod turadi. Islomda ilohiy mafkura adolat, rahm-

shafqat, ma'naviyat va dunyo-hayot muvozanatini saqlash kabi qadriyatlarni ilgari suradi. Islom mafkurasi Qur'on oyatlari va Hadislar asosida shakllanadi. Unda Allohning yagonaligi, Uning adolatli va rahmli Zot ekanligi asosiy o'rinda turadi. "La ilaha illalloh" kalimasi — bu mafkuraning asosi. Islomda ilohiy mafkura nafaqat ibodatni, balki siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy tizimlarni ham tartibga soladi (masalan, zakot, halol-mehnat, omonat va boshqalar).. **Xristianlikda ilohiy mafkura** :Xristianlikda ilohiy mafkura Xudoning insoniyatni sevishi, najot berish va Iso Masih orqali qutqaruv g'oyalari asosida shakllangan. Injil matnlarida axloqiy-ruhiy poklik, sevgi, bag'rikenglik va saxovat kabi qadriyatlar ilgari suriladi. Xristian mafkurasining markazida "Xudo muhabbati" g'oyasi turadi. Iso Masih Xudoning o'g'li sifatida insoniyat gunohlaridan qutqaruvchidir. Xristian mafkurasi jamiyatda o'zaro muhabbat, bag'rikenglik, kechirimlilik va xizmat tamoyillarini targ'ib qiladi. Rim-katolik va pravoslav yo'nalishlarida ilohiy mafkura liturgiya va ilohiy xizmatlar orqali ham ifodalanadi. **Buddizmda ilohiylik va mafkura** : Buddizmda ilohiy mafkura an'anaviy "xudo" tushunchasidan farqli, lekin mukammallikka intilish, ma'naviy o'sish va karmaga asoslangan axloqiy hayot tarzini targ'ib qiladi. Bu mafkura ongni poklash, azob-uqubatdan xalos bo'lish va Nirvana holatiga erishishni maqsad qiladi. Buddizmda ilohiy mafkura an'anaviy diniy ilohlar tushunchasidan farqli. Bu mafkura, asosan, inson o'zini anglash orqali mukammallikka erishishi, ichki tinchlikka yetishi, azob-uqubat sabablarini yo'qotish orqali Nirvanaga erishish g'oyalarini ilgari suradi. "To'rt muqaddas haqiqat" va "Sakkiz pog'onali yo'l" bu mafkuraning asosiy elementlaridir.

Din tushunchasi va uning axloqqa ta'siri Din – bu insonlarning oliy ruhiy tajribasi, muqaddas e'tiqod va amaliyotlar majmuasi bo'lib, u hayotda ma'naviy-axloqiy tamoyillarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Xususan, Islom dinida e'tiqod va xulq bir-birini to'ldiradi, ko'lab Qur'on va hadislarida adolat, rahm-shafqat, halollik kabi olijanob fazilatlar targ'ib qilinadi. Shuningdek, payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v.) hadislarida imon keltirgan kishining xulqi ham eng yaxshi bo'lishi kerakligi urg'ulanadi. Ushbu misollar dinning axloqiy qadriyatlarga qanday motivatsiya berishini ochib beradi. Jahon dinlaridagi ilohiy mafkuralar o'ziga xos bo'lishiga qaramay, ularni birlashtiruvchi

jihatlar ham mavjud: hayotni qadrlash, ezgulik, adolat, halollik va ma'naviyat. Shuningdek, har bir din o'z tarixiy, madaniy va geosiyosiy sharoitiga ko'ra ushbu mafkuralarni turlicha ifoda etadi.

Dinlarda "mafkura" deganda, diniy qarashlar, e'tiqodlar, ma'naviy qadriyatlar va ijtimoiy hayotni tartibga soluvchi g'oyalar tizimi tushuniladi. Bu mafkura nafaqat diniy marosimlar yoki ibodat bilan cheklanmaydi, balki: Iloh va inson munosabatini belgilaydi – masalan, Xudo (Alloh) oldidagi burchlar, ibodatlar, itoat, tavba. Axloqiy mezonlarni beradi – halollik, adolat, mehr-shafqat, sabr, poklik kabi qadriyatlar. Jamiyat tartibini belgilaydi – oilaviy hayot, iqtisodiy muomala, ijtimoiy adolat, qonunlar (masalan, shariat, yahudiy qonunlari). Hayot va o'lim haqidagi tasavvurlarni shakllantiradi – ruh, oxirat, qayta tug'ilish, najot, jannat va do'zax g'oyalari. Millat va madaniyatga ta'sir ko'rsatadi – din asosida shakllangan mafkura butun jamiyatning mentalitetini, urf-odatlarini belgilaydi.

Din va Axloq O'rtasidagi Farqlarni ko'rib chiqamiz. Har qancha o'zaro bog'liqlik mavjud bo'lsa-da, din va axloq orasida ba'zi farqlar ham mavjud.

Zamonaviy texnologik taraqqiyot ko'plab yangiliklar olib kirgan bo'lsa-da, insoniyat axloqiy muammolar, ruhiy bo'shliq va ma'naviy inqirozlar bilan ham yuzma-yuz kelmoqda. Shunday sharoitda dinning axloqiy mezon sifatidagi ahamiyati yanada ortmoqda. Axloqiy jihatdan yetuk insonni tarbiyalash jarayonida dinning tutgan o'rni beqiyosdir. Islom ta'limotlarida bolalikdan boshlab halollik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik, sabr-toqat kabi fazilatlar targ'ib etiladi. Payg'ambar Muhammad (s.a.v.): "Sizlarning eng yaxshilaringiz — axloqi chiroyli bo'lganlaringizdir" deb ta'kidlaganlar. Bu hadis tarbiyada axloqning ustuvor o'rinni egallashini ko'rsatadi. Tarbiya jarayonida din orqali beriladigan axloqiy bilimlar insonni faqat tashqi me'yorlarga emas, balki ichki o'z-o'zini nazorat qilishga o'rgatadi. Dinga asoslangan tarbiya natijasida shakllangan axloqiy ong, shaxsni nafaqat jamiyat oldida, balki o'z vijdoni oldida ham mas'ul his qilishga undaydi. Bundan tashqari, axloqiy qadriyatlarni mustahkamlashda diniy bayramlar, jamoaviy ibodatlar va ma'rifiy tadbirlarning o'rni katta. Masalan, Ramazon oyida sabr-toqat, sahoovat va o'zini

tiyish kabi fazilatlarning targʻib qilinishi axloqiy yetuklikni oshiradi. Shunday qilib, **diniy mafkura** — bu diniy asosga qurilgan dunyoqarash, inson va jamiyat hayotini maʼnaviy boshqaruvchi gʻoyalar majmuasidir. Bu mafkura kishilarga qanday yashash, qanday oʻylash va qanday harakat qilishni oʻrgatadi. Ilohiy mafkura insoniyatga yoʻl koʻrsatuvchi ruhiy mayoqdir. U kishining ichki dunyosini boyitadi, uni axloqiy va ijtimoiy jihatdan toʻgʻri yoʻlga boshlaydi. Turli dinlardagi mafkuralar oʻrtasidagi umumiyliklar – bu insoniyat umumiy qadriyatlar tizimiga ega ekanligini koʻrsatadi. Shu bois, jahon dinlarini oʻrganish orqali zamonaviy global muammolarga maʼnaviy yechim topish mumkin. Jahon dinlarida ilohiy mafkura inson ruhiyatining shakllanishida, axloqiy qadriyatlar tizimining rivojlanishida va ijtimoiy tartiblarning mustahkamlanishida muhim omil boʻlib xizmat qiladi. Turli dinlar orqali shakllangan bu mafkuralar bir-biridan farq qilsa-da, ularning asosida ezgulik, adolat va ruhiy yuksalishga intilish yotadi. Bugungi globallashuv davrida ilohiy mafkuraning jamiyat barqarorligi va inson maʼnaviyatidagi roli tobora ortib bormoqda.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI.

1. Karimov, I.A. (2000). Yuksak maʼnaviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Maʼnaviyat nashriyoti.
2. Abdurahmonov, A. (2005). Dinshunoslik asoslari. Toshkent: Oʻzbekiston nashriyoti.
3. Gʻofurov, Gʻ. (2001). Axloqshunoslik. Toshkent: Universitet nashriyoti.
4. Buxoriy, Imom Muhammad ibn Ismoil. (1987). Sahih al-Buxoriy. Toshkent: Movarounnahr.
5. Nasriddinov, N. (2015). Din va jamiyat: oʻzaro taʼsir masalalari. Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Boboev, N. (1999). Oʻrta asr Sharq uygʻonish davri. Toshkent: Sharq nashriyoti.

7. Qodirov, R. (2013). Modern jamiyatda axloqiy qadriyatlar. Toshkent: Ma'naviyat nashriyoti.
8. Qur'on karim. Ma'nolari tarjimasi va tafsiri. (Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf tarjimasi)
9. Injil. Yangi Ahd. O'zbek tilidagi tarjimasi.
10. Rahmatullayev, B. "Dinshunoslik asoslari", Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 2010.
11. Karimov, I.A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch", Toshkent, 2008.
12. Turaqulov, Sh. "Dinshunoslik nazariyasi va amaliyoti". Toshkent: TDShI nashriyoti, 2020.